

Onderwijs en doorstroom naar de arbeidsmarkt van jonge nieuwkomers in Nederland

Een onderzoek ten behoeve van het project K!X Works

Monique Stavenuiter
Eliane Smits van
Waesberghe
Betty Noordhuizen
Sven Oostrik

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

Onderwijs en doorstroom naar de arbeidsmarkt van jonge nieuwkomers in Nederland

Een onderzoek naar jonge nieuwkomers van 13-23 jaar ten behoeve van het project K!X Works

Monique Stavenuiter
Eliane Smits van Waesberghe
Betty Noordhuizen
Sven Oostrik

juni 2016

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Recente instroom asielzoekers en statushouders: de urgentie van het probleem	5
3	Onderwijs en arbeidsmarkt: de visie van de professionals	7
3.1	Doorstroomproblemen	7
3.2	Problematiek binnen het regulier onderwijs (vo en mbo)	8
3.3	Overige problematiek	10
3.4	Doorstroming naar de arbeidsmarkt en de rol van gemeenten	10
3.5	In beeld bij de gemeente	11
4	Van opleiding naar arbeidsmarkt: jonge nieuwkomers aan het woord	13
4.1	Instromen in onderwijs	13
4.2	De voorbereiding op een vervolgopleiding	14
4.3	Het beroepsbeeld	15
4.4	De vervolgopleiding	15
4.5	De stap naar de arbeidsmarkt	16
5	Conclusies en aanbevelingen	19
6	Referenties	23
	Bijlage Overzicht van geïnterviewden	25

1 *Inleiding*

Arbeidsparticipatie is belangrijk voor alle jongeren in Nederland. Daarnaast speelt arbeidsparticipatie een belangrijke rol bij de integratie van mensen met een niet-westerse achtergrond in de Nederlandse samenleving. In de afgelopen periode is er veel aandacht geweest voor de positie van jongeren met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt. Zo is onder meer onderzoek gedaan naar de thema's voortijdig schoolverlaten, knelpunten bij het vinden van een stageplaats en discriminatie op de arbeidsmarkt. Er is echter veel minder bekend over de arbeidsmarktpositie van jonge migranten die recent (minder dan vijf jaar geleden) naar Nederland zijn gekomen. Hoe verloopt voor hen de doorstroom binnen het onderwijs, hoe verloopt de overstap van het onderwijs naar de arbeidsmarkt en hoe is dan hun positie op de arbeidsmarkt? Binnen het project Works willen we antwoord geven op deze vragen met als doel om in de uitvoering van dit project gericht te kunnen aansluiten op de behoeften van deze jongeren.

Wij voeren de onderzoeksopdracht uit in opdracht van Movisie. Movisie is initiatiefnemer van het project K!X Works. We richten ons op jongeren die nieuw zijn in Nederland en afkomstig zijn van buiten de Europese Unie. Hierbij maken we onderscheid tussen de volgende doelgroepen:

- Nieuwkomende statushoudende vluchtelingen (met ouder(s) of voogd, of meerderjarig).
- Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's).
- Jonge niet-westerse nieuwkomers (bijvoorbeeld in het kader van gezinshereniging).

Voor de afbakening van de periode dat jongeren al in Nederland zijn, hanteren we voor alle doelgroepen een verblijfsduur in Nederland van korter dan vijf jaar. Het onderzoek richt zich voor al deze doelgroepen op jongeren met een huidige leeftijd van 13 t/m 23 jaar. Dit is de leeftijdsperiode waarin naar school gaan, eventueel schooluitval en de eerste stappen op de arbeidsmarkt centrale elementen zijn in het leven van jongeren.

Leeswijzer

- In *hoofdstuk 2* gaan we kort in op de recente instroom van vluchtelingen naar Nederland. Dit hoofdstuk schetst de urgentie van het vraagstuk: de afgelopen jaren zijn de aantallen toegenomen en bovendien stijgen de percentages vluchtelingen met status. Onder deze groepen zijn grote aantallen jongeren. Het onderwijs en de arbeidsmarkt zullen zich hierop de komende tijd voldoende moeten voorbereiden.
- In *hoofdstuk 3* gaan we aan de hand van literatuur en verdiepende, kwalitatieve interviews met professionals in op de doorstroom binnen het onderwijs, de aansluiting van onderwijs op arbeidsmarkt en de positie op de arbeidsmarkt van de doelgroepen in dit onderzoek. We hebben interviews uitgevoerd met drie scholen met eerste opvangonderwijs, twee ROC's, Stichting VluchtelingenWerk Nederland, Stichting Nidos (uitvoerder van de voogdijtaak voor amv's), het UAF en twee gemeenten met een relatief groot aantal jongeren uit de doelgroepen van het onderzoek. Voor een overzicht van de geïnterviewde professionals verwijzen we naar de bijlage.
- In *hoofdstuk 4* laten we de jongeren zelf aan het woord over hun weg door het Nederlandse schoolstelsel en hun eerste stappen op de arbeidsmarkt. Dit hoofdstuk is gebaseerd op twee groeps gesprekken met jongeren tussen de 13 en 18 jaar. Met vijf oudere jongeren (tot 29 jaar) zijn individuele interviews gehouden, omdat deze jongeren kunnen terugkijken op hun instroom op de arbeidsmarkt.
- In *hoofdstuk 5* sluiten we de rapportage af met conclusies en aanbevelingen.

2 *Recente instroom asielzoekers en statushouders: de urgentie van het probleem*

Na een periode van daling is de afgelopen twee jaar het aantal asielaanvragen snel toegenomen. In 2015 zijn er in totaal 58.880 asielaanvragen gedaan (IND BIC, 2016: 4). Binnen het totale aantal zijn de asielzoekers uit Syrië en Eritrea veruit in de meerderheid. Onder beide groepen bevinden zich amv's en jongeren die hier komen in het kader van gezinshereniging, al zijn er onder de Eritreeërs veel meer amv's. Het CBS beschikt niet over cijfers over de leeftijdscategorie 13-23 jaar (de leeftijd dat ze naar school gaan, een studie volgen en de arbeidsmarkt betreden). Wel weten we welk deel minderjarig is; ook is bekend dat verreweg de meeste asielzoekers uit Syrië en Eritrea een verblijfstatus krijgen. Dit betekent dat de taakstelling van gemeenten ook voor deze groep jongeren toeneemt. Dat schetst meteen de urgentie van het probleem om - naast huisvesting - de opleidingskansen te versterken en de mogelijkheden op de arbeidsmarkt te vergroten.

Asielaanvragen

Van de 58.880 asielaanvragen die in 2015 zijn gedaan, zijn er ruim 43.000 'eerste asielaanvragen' (IND BIC, 2016: 4). Dit is bijna het dubbele van het jaar daarvoor. Vooral in het najaar van 2015 waren de aantallen erg hoog, met relatief de meeste aanvragen in oktober: bijna 10.000. Sinds oktober 2015 is er weer een lichte daling, maar het aantal is nog steeds aanzienlijk hoger dan in de afgelopen jaren.

Van degenen die in 2015 hun eerste asielaanvraag indienden, zijn de meesten afkomstig uit Syrië: het betrof bijna 19.000 mensen (IND BIC, 2016: 5). Ook in 2014 was dit de grootste groep, maar het aantal is in 2015 verdubbeld. De stijgende lijn vanaf 2013 van het aantal Syriërs valt te verklaren uit de burgeroorlog en de voor velen uitzichtloze situatie (VluchtelingenWerk Nederland, 2015: 5). De tweede grote groep is afkomstig uit Eritrea, dit aantal is sinds 2014 erg toegenomen. Opvallend zijn de sterk wisselende trends tussen de maanden, zoals pieken in april en mei 2014 en in mei en juni 2015. De grootste groepen vluchtelingen na Syrië en Eritrea zijn afkomstig uit Irak, Afghanistan en Iran. Ook de groep 'staatlozen' was in 2015 erg hoog (IND BIC, 2016: 5).

Gezinshereniging

In 2015 heeft een groot aantal mensen een asielaanvraag ingediend in het kader van gezinshereniging: bijna 14.000 (IND BIC, 2016: 7). Ook dit aantal was meer dan het dubbele van het jaar daarvoor. De grootste groepen waren afkomstig uit Syrië, Eritrea en Somalië. Het aantal "staatlozen" was hierbij ook erg hoog, en staat qua aantal tussen Syrië en Eritrea op de tweede plaats (IND BIC, 2016: 7). Het aantal asielaanvragen in het kader van gezinshereniging van Somaliërs is in 2015 met de helft gedaald ten opzichte van 2014. Deze daling was ook al zichtbaar in de jaren ervoor, en valt te verklaren uit de afschaffing van het categoriaal beleid voor Centraal en Zuid-Somalië in mei 2009 (VluchtelingenWerk Nederland, 2015: 5).

Statushouders

De hiervoor genoemde aantallen asielaanvragen geven een goed beeld van de trends binnen de asielzoekerstroom, voornamelijk in omvang en herkomst. Om een goed beeld te krijgen van het aantal vluchtelingen dat in Nederland mag blijven, de statushouders, hanteren we andere cijfers, omdat het aantal asielaanvragen immers niet gelijk is aan het aantal dat daadwerkelijk een vluchtelingenstatus krijgt.

In 2014 werden er 12.550 van de 18.790 aanvragen gehonoreerd (EUROSTAT, 2016). Bij ruim 6.000 aanvragen werd het verzoek in eerste instantie afgewezen. Dit betekent dat 66,8% van degenen die een asielaanvraag indienden een status kregen toegewezen. In 2015 hebben er ongeveer 20.500 beslissingen omtrent asielaanvragen plaatsgevonden, waarvan er 16.450 werden gehonoreerd, dat wil zeggen 80,4% (EUROSTAT, 2016).

Kijken we naar het land van herkomst, dan blijkt dat het percentage personen dat een status krijgt vooral onder Syriërs en Eritreeërs erg hoog ligt: in 2014 kreeg 91% een positieve beslissing (VluchtelingenWerk, 2015: 11). In 2015 is dit percentage gestegen naar 98%. Ook voor staatlozen is het percentage gestegen, van 85% naar 93,8%. Bij Afghanen werd in 2015 52,6% van de aanvragen toegewezen; bij alle andere landen lag het percentage lager (EUROSTAT, 2016). Van Albanezen en Kosovaren werd geen enkele aanvraag gehonoreerd.

Jonge Syrische gezinnen en alleenstaande meerderjarige Eritrese mannen

Wat opvalt is dat Syrische immigranten, in vergelijking met alle immigranten, een relatief jonge groep vormen. Bij Eritrese immigranten is iets minder dan een kwart minderjarig, bij Syrische immigranten bijna 40% (CBS, 2016). Bij de Syriërs betreft echter het grootste deel van de minderjarige jongere kinderen, terwijl het bij Eritrese minderjarigen vooral om jongeren tussen de 15 en 17 jaar gaat (CBS, 2016). Wat betreft het geslacht van allochtone immigranten blijkt dat dit evenredig verdeeld is, ongeveer 54% is man en 46% vrouw. Voor Syrische immigranten ligt het percentage mannen iets hoger, en bij immigranten uit Eritrea zijn mannen met 68% duidelijk in de meerderheid (CBS, 2016). De Eritrese groep bestaat dus vooral uit alleenstaande meerderjarige mannen, terwijl de Syrische groep vooral jonge gezinnen betreft.

Taakstelling gemeenten neemt toe

Voor de Nederlandse gemeenten is het aantal statushouders in hun gemeente in 2015 en begin 2016 gestegen, voornamelijk dus met mensen uit Syrië en Eritrea. Voor elk half jaar stelt de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie een taakstelling vast betreffende het aantal statushouders dat in gemeenten gehuisvest dient te worden. Deze taakstelling wordt berekend aan de hand van het aantal inwoners in een gemeente. Zo is voor de eerste helft van 2016 een taakstelling van 20.000 te huisvesten statushouders bepaald (Van Kempen, 2015: 1); dit is ruim 34,2% meer dan de taakstelling van de tweede helft van 2015. De afgelopen jaren is, door een verhoogde asielinstroom, de taakstelling steeds hoger geworden. Gemeenten hebben moeite voor deze nieuwe groepen huisvesting te vinden. Hierdoor moeten statushouders soms lang wachten voor ze een woning kunnen betrekken. Tot die tijd wonen ze in opvangcentra van het COA. In de tweede week van mei lag het aantal vergunninghouders dat wacht op een woning op 16.073.

3 *Onderwijs en arbeidsmarkt: de visie van de professionals*

Jonge nieuwkomers komen in Nederland in het onderwijs terecht via de zogenoemde eerste-opvangscholen. Het eerste opvangonderwijs is een onderwijsvorm die speciaal is gericht op nieuwkomers. Kinderen uit een andere cultuur voor wie Nederlands een vreemde taal is, kunnen in deze klassen Nederlands leren, waarna zij het onderwijs kunnen vervolgen in reguliere klassen. Het eerste opvangonderwijs vormt hiermee een brug naar het Nederlandse onderwijssysteem, met als doel de kinderen voor te bereiden op een plaats in de samenleving. Het eerste opvangonderwijs richt zich op het leren van de Nederlandse taal, het introduceren van de vakgebieden, het zich thuis laten voelen van de leerling en op verduidelijking hoe een kind zich verder kan gaan ontwikkelen. In veel gevallen zal het eerste opvangonderwijs een jaar duren, maar soms kan dit langer zijn. In het voortgezet onderwijs is gemiddeld twee jaar de standaard. Binnen het eerste-opvangonderwijs is er een grote variatie in de nationaliteit en achtergrond van leerlingen. Vluchtelingenkinderen vormen een grote meerderheid.

Eerste-opvangonderwijs vindt plaats binnen het voortgezet onderwijs (vo) en het primair onderwijs (po). Het voortgezet onderwijs biedt eerste opvangonderwijs altijd aan in aparte afdelingen van reguliere scholen. Na een tot twee jaar stromen de leerlingen door naar het reguliere vervolgonderwijs, dat wil zeggen praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo of beroepsonderwijs (Van Hasselt en De Kruyf, 2009). Naar welk vervolgonderwijs de leerlingen gaan is afhankelijk van hun leeftijd, cognitieve capaciteiten en interesse.

Ons onderzoek richt zich op jonge statushoudende vluchtelingen, op alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) en op jonge niet-westerse nieuwkomers in het kader van gezinshereniging in de leeftijd van 13 tot 23 jaar. Recente literatuur over de scholing en de instroom op de arbeidsmarkt van deze groepen nieuwkomers is nauwelijks voorhanden. De belangrijkste studie over het onderwijs is nog steeds een onderzoek van de CED-groep uit 2009, getiteld *Doorstroom ISK-VO; inspirerende voorbeelden uit de praktijk* (Van Hasselt en De Kruyf, 2009).¹ Het meest complete beeld over de arbeidsmarktpositie geeft de IntegratieBarometer van VluchtelingenWerk, gebaseerd op een cohort statushoudende vluchtelingen dat tussen 2000 en 2010 naar Nederland gekomen is. De IntegratieBarometer maakt echter slechts beperkt onderscheid naar leeftijd. Voor een recenter beeld van de doorstroomproblematiek van de jongeren van 13-23 jaar, maakten we daarom gebruik van gegevens uit interviews met tien professionals werkzaam bij het eerste-opvangonderwijs, ROC's, gemeenten en vluchtelingenorganisaties (zie voor het overzicht met alle geïnterviewden bijlage).

3.1 *Doorstroomproblemen*

De literatuur en de interviews geven een overzicht van de problemen en uitdagingen waarmee leerlingen en scholen voor eerste opvangonderwijs te maken krijgen. Hieronder geven we een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen.

Taalachterstand

Het grootste probleem bij doorstroom naar vervolgonderwijs is de beperkte taalvaardigheid van de leerlingen, ook na een of twee jaar in het eerste opvangonderwijs. De scholen geven aan dat het hierdoor moeilijk kan zijn om leerlingen geplaatst te krijgen. Het type vervolgonderwijs waarin de leerlingen terechtkomen, is daardoor bovendien meer gebaseerd op hun taalvaardigheid dan op hun cognitieve capaciteiten, terwijl het de bedoeling is dat (naast persoonlijke interesse) beide aspecten meetellen bij het bepalen van het niveau van het vervolgonderwijs.

¹ Dit rapport is gebaseerd op een enquête onder 21 ISK-scholen (dat is 33% van de toen bestaande ISK-scholen). 'Internationale schakelklas' is de voormalige term voor eerste-opvangonderwijs.

Veel leerlingen gaan daarom - ongeacht hun talenten - door naar het vmbo en binnen het vmbo vaak naar vmbo kader (Schoolsysteem laat talent onbenut, 2015). Ook de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF signaleert dit. (Wat belemmert vluchtelingen om te starten met een studie? 2015).

Beperkte doorstroom naar mbo niveau 2

Voor het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt is een havodiploma of een mbo niveau 2 een vereiste. Jongeren die in eigen land al een opleiding hebben gehad op dit niveau, kunnen daar vanwege taalproblemen niet in door. Ze volgen onderwijs op een lager niveau omdat ze de taal nog niet goed beheersen, maar zouden eigenlijk op een hoger niveau onderwijs moeten kunnen volgen, legt een van de geïnterviewden uit. Bij de doorstroom naar mbo niveau 2 zou niet alleen rekening moeten worden gehouden met het taalniveau van de jongeren, maar ook met hun talenten:

'Mensen worden nu beoordeeld op taal en niet vanwege hun kwaliteiten en worden daardoor afgewezen, dat is jammer.'

Grote verschillen tussen de leerlingen

Voor de meeste jongeren uit Eritrea geldt dat ze maar heel weinig onderwijs hebben gehad in het land van herkomst. De meesten spreken alleen de eigen taal en begrijpen veelal geen andere talen, ook geen Engels of Frans, geeft een van de geïnterviewden aan. Dit maakt het extra lastig om deze jongeren een goede start te laten maken in het Nederlandse onderwijssysteem. De jongeren uit Eritrea hebben vaak moeite om mee te komen in het eerste opvangonderwijs en een succesvolle overstap te maken naar een reguliere opleiding.

De andere grote groep jongeren die de laatste jaren naar Nederland zijn gekomen, zijn Syriërs. Veel van deze jongeren hebben in het land van herkomst wel middelbaar onderwijs gevolgd en beheersen ook redelijk vaak het Engels. Deze jongeren kunnen in Nederland veel beter meekomen in het eerste opvangonderwijs en ook makkelijker de overstap maken naar het reguliere onderwijs. De scholen voor eerste opvangonderwijs moeten omgaan met de grote niveauverschillen en geven aan dat dit in de praktijk 'soms best een uitdaging is'.

Leerlingen in de leeftijd 16-18

Leerlingen van zestien jaar en ouder stromen in principe door naar het beroepsonderwijs. Een van onze gesprekspartners legt uit waarom:

'Een 16-jarige kan in het vmbo niet terecht: dan komt-ie meteen in de eindexamenklas en dan komt-ie niet mee.'

Voor leerlingen van 16-18 jaar die doorstromen naar het mbo is er nog een ander knelpunt. Vaak kunnen zij geen diploma van het voortgezet onderwijs laten zien uit het land van herkomst. Ook als hun taalniveau ruim voldoende is om door te stromen naar een opleiding op mbo niveau 2 of 3 of hoger, kan dat hun doorstroommogelijkheden beperken, vertelt een geïnterviewde.

18-plus jongeren

Amv's van zeventien jaar in het eerste opvangonderwijs hebben andere problemen bij de doorstroom in het onderwijs. Amv's vallen vanaf hun achttiende niet meer onder de voogdij van het Nidos en verhuizen (als ze nog geen verblijfsvergunning hebben) naar een andere opvanglocatie. Bovendien hebben ze dan geen recht meer op onderwijs omdat ze volwassen zijn. Als ze wel een verblijfstatus hebben, worden ze geacht zelfstandig te gaan wonen (vaak in een andere gemeente). Amv's gaan vaak van school af zodra ze achttien worden. Omdat ze vanaf dat moment zelfstandig zijn, stuurt hun omgeving aan op werk (Schoolsysteem laat talent onbenut, 2015). De leerlingen van 18-23 jaar kunnen vaak geen diploma uit het land van herkomst laten zien, wat zowel de doorstroom naar het beroepsonderwijs als naar de arbeidsmarkt (geen startkwalificatie) belemmert.

3.2 Problematiek binnen het regulier onderwijs (vo en mbo)

Ook leerlingen die wel op niveau zijn doorgestroomd naar regulier onderwijs, lopen tegen verschillende problemen aan. In het voortgezet onderwijs liggen de belangrijkste uitdagingen in het zoeken

van aansluiting bij klasgenoten, en bij de ROC's in het wegnemen van de taalachterstand en het wegwijs maken van de jongeren.

Gebrek aan aansluiting bij klasgenoten

Een geïnterviewde merkt op dat de nieuwkomers vaak ouder zijn dan hun klasgenoten wanneer zij in het reguliere onderwijs terechtkomen; daardoor kunnen zij soms weinig aansluiting vinden:

'Bij jongeren van zeg tien jaar, dan gaat dat nog wel. Bij jongeren van vijftien tot zeventien jaar wordt het vinden van aansluiting al lastiger. Het leeftijdsverschil met de andere kinderen in de klas wordt groter, maar ook het verschil in wat je meemaakt hebt in je leven, je bagage.'

Scholen voor eerste opvangonderwijs zijn in overleg met het regulier onderwijs om hiervoor oplossingen te vinden. Een van de oplossingen is om meerdere jongeren tegelijk aan te nemen. Het reguliere onderwijs vindt het spannend om meerdere jongeren tegelijk te laten instromen, vertelt een geïnterviewde:

'Men is bang voor oppositie van ouders en bang dat het zijn weerslag heeft op de reputatie van de school.'

Onze gesprekspartner geeft ook aan dat *juist* het hier naar school gaan en met kinderen in de klas Nederlands praten, het taalniveau van de vluchtelingen enorm vooruit helpt. Het is dus belangrijk om de leerlingen zoveel mogelijk in de bestaande structuur mee te nemen, maar dat je ze:

'In het eerste jaar nog wel apart meeneemt om hun taal en schrijfniveau bij te spijkeren. Ze leren het meest door om te gaan met kinderen die al Nederlands praten.'

Wegnemen taalachterstand

De ROC's met wie wij hebben gesproken voor dit onderzoek, creëren aparte klassen voor jongeren die instromen vanuit het eerste opvangonderwijs. Zij doen dit vooral vanwege de taalachterstand. In principe krijgen ze hetzelfde programma als de reguliere studenten wat betreft de vakken Nederlands, Engels, burgerschap. Anders is dat de klassen met ex-leerlingen uit het eerste opvangonderwijs extra uren Nederlandse les krijgen, namelijk acht uur per week:

'En we zorgen ervoor dat de opdrachten begrijpelijk zijn. Verder doen ze hetzelfde en doen ze gewoon mee. Waar zij tegenaan lopen is vooral de taal.'

Eén van de ROC's ziet ook geen grote verschillen in prestaties met de reguliere leerlingen. Ze presteren ongeveer gelijk.

Wegwijs maken van de jongeren

De jongeren zijn vaak niet bekend met de Nederlandse manier van leren en studeren, zoals het werken in groepjes, minder uit het hoofd leren en veel zelf doen. Een geïnterviewde legt uit:

'Ons onderwijs is anders. De vluchtelingen komen vaak uit landen waar reproductief onderwijs is, wij zijn veel meer interactief: dus veel zelfstandig werken, aan projecten, in groepjes, een andere hiërarchie.'

De jongeren met familie in Nederland redden zich meestal wel in onze manier van onderwijzen, leren en studeren, aldus een van onze gesprekspartners. De jongeren zonder familie hebben het volgens hem moeilijker door het gebrek aan steun vanuit familie of omgeving:

'Het zijn vaak jongeren die alleen zijn, en ze komen in een vrijheid waar ze niet allemaal goed mee om kunnen gaan, alles is weggevallen, ze hebben geen steun vanuit huis, dat is ver weg. En jongeren hebben toch een stok achter de deur nodig, dat is dus weg. Je moet ze er wel bijhouden en een perspectief bieden waar het goed voor is. Je bent niet alleen met taal bezig maar ook aan het opvoeden.'

Om deze jongeren in het onderwijs extra te ondersteunen werken ROC's bijvoorbeeld met maatjes. Als een amv het moeilijk vindt om aansluiting te vinden, koppelen ze de amv aan zo'n maatje. Dit houdt in dat een jongere van hun eigen leeftijd de amv begeleidt, op school, maar bijvoorbeeld ook bij het vinden van een stageplaats. De gemeente bekostigt de inzet van deze maatjes.

3.3 Overige problematiek

Daarnaast zien de jongeren zich geconfronteerd met problemen die niet direct met de opleiding of het taalniveau te maken hebben, maar die hun functioneren in het onderwijs wel kunnen beïnvloeden. We bespreken hier de twee door de respondenten meest genoemde: de druk op amv's vanuit de omgeving en eventuele trauma's.

Druk op amv's vanuit de omgeving

De geïnterviewden geven aan dat zowel de Eritrese als de Syrische amv's onder druk staan van hun omgeving, ook of juist als zij eenmaal in Nederland zijn. Die druk is verschillend voor beide groepen. De Eritreeërs komen uit een disfunctionerend land, aldus een geïnterviewde:

'Mensen zijn straatarm, overleven nauwelijks, en mensen hebben geen diploma's, geen opleiding. Als je niet genoeg hebt om te overleven, dan denk je niet na over het halen van een diploma over een paar jaar.'

De Eritrese amv's in Nederland staan hierdoor onder druk om zo snel mogelijk geld te gaan verdienen. Dat leerlingen hun opleiding niet (willen) afmaken heeft hier ook mee te maken. Professionals geven overigens ook aan dat ze maar heel beperkt zicht hebben op de omvang van deze problematiek:

'Het is heel moeilijk om daar een goed beeld van te krijgen. Jongeren praten hier niet over, je hebt vaak geen helder beeld van hoe nijpend de situatie nu precies is en hoe hoog de druk voor de jongeren is.'

Ook de Syrische amv's staan onder druk, omdat ze moeten zorgen voor familiehereniging. Dat duurt lang, gezien de doorlooptijden van de asielprocedure. Een geïnterviewde legt uit dat deze amv's soms wekelijks door familie worden gebeld met de vraag waarom de procedure voor familiehereniging niet opschiet. Het is niet verbazingwekkend dat deze druk invloed heeft op het functioneren van de jongeren op school:

'Het leidt soms ook tot onlogische of niet-rationele keuzes die je anders niet zou begrijpen, bijvoorbeeld stoppen met een opleiding om snel wat geld te verdienen.'

Trauma's

Veel jongeren (en niet alleen de amv's) hebben trauma's door zowel de situatie in het land van herkomst als door alles wat ze hebben meegemaakt tijdens hun reis en de asielprocedure. Toch geven de geïnterviewden aan dat trauma's niet per definitie een grote drempel zijn voor de jongeren om een opleiding te volgen, een diploma te halen of aan het werk te gaan. Dat geldt weliswaar voor sommige jongeren, maar zeker niet voor allemaal. Wel is er voor de jongeren met een traumatische ervaring goede ondersteuning nodig:

'Je moet heel veel structuur bieden en ruimte geven aan zijn wie ze zijn. Soms ben je in het onderwijs niet bezig met onderwijs geven, maar ben je gewoon bezig met zorg.'

3.4 Doorstroming naar de arbeidsmarkt en de rol van gemeenten

De IntegratieBarometer wijst bij doorstroom naar de arbeidsmarkt op twee elementen waarmee vluchtelingen te maken krijgen: geen focus op de doelgroep en concurrentie op de arbeidsmarkt. De Participatiewet vormt het belangrijkste kader voor de arbeidstoeleiding van werkloze migranten nu de overheid zich volledig heeft teruggetrokken van initiatieven betreffende arbeidstoeleiding voor migranten. Daarin is vaak onvoldoende aandacht voor de specifieke kenmerken van nieuwe migranten voor re-integratie. Verder bestaat de angst dat door decentralisaties en verantwoordelijkheid voor bijvoorbeeld WSW'ers en Wajongers de gemeenten vooral zullen inzetten op groepen voor wie extra geld beschikbaar is en voor groepen die een kleinere afstand tot de arbeidsmarkt hebben; vluchtelingen zouden daardoor uit de boot kunnen vallen.

3.5 In beeld bij de gemeente

Voor een goede instroom op de arbeidsmarkt is een startkwalificatie nodig, maar lang niet alle jongeren halen uiteindelijk een startkwalificatie. Vooral de oudere leerlingen met weinig scholing gaan na het eerste opvangonderwijs niet verder met leren en komen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt. Ook de jongeren die wel goed kunnen leren, maken soms keuzes die hen - op de langere termijn - niet verder helpen op de arbeidsmarkt. Als deze jongeren stoppen met school is het aan de gemeente om hen verder te begeleiden. Jongeren moeten dan wel een uitkering op grond van de Participatiewet aanvragen om in beeld te komen bij de gemeente. Jongeren die zich niet bij een gemeentelijke sociale dienst inschrijven verdwijnen uit het zicht van zowel het onderwijs als de gemeente.

Doorlopende lijn van 18- naar 18+

Voor de groep jongeren die ook na hun 18^e jaar zonder familie in Nederland zijn, stoppen de voogdij, de opvang en de huisvesting. Alleen in uitzonderingsgevallen is er nog een verlenging mogelijk met drie maanden. Om te voorkomen dat er voor 18-plus jongeren een gat valt, is het Nidos per januari 2016 begonnen met een nieuw opvangmodel. Dit houdt in dat amv's met een status, nadat ze zijn uitgeplaatst vanuit Ter Apel op één plek blijven en niet door Nederland worden verplaatst. Dat scheelt veel belasting voor jongeren, zorgt dat ze kunnen wennen aan één bepaalde woonplaats en één school, en sociale contacten kunnen opbouwen. Met de gemeenten kan dan een doorlopende lijn worden ingericht van ondersteuning voor 18- naar 18+ en daarmee naar werk.

Gespecialiseerde casemanagers

Sommige gemeenten werken met speciale klantmanagers die voor vluchtelingen extra mogelijkheden bieden. Voor gemeenten biedt dat voordelen voor de studievoortgang, het voorkomen van uitval en dergelijke. In Nederland vragen we ook in de uitkering veel van de eigen inzet en verantwoordelijkheid van mensen om (weer) aan het werk te komen, geeft een van de geïnterviewden aan. Maar mensen met een vluchtelingenachtergrond hebben daar vaak extra begeleiding bij nodig. Een klantmanager bij de sociale dienst heeft een hoge caseload (vaak bestaande uit 350 mensen). Dan is er onvoldoende tijd per klant om degenen met een vluchtelingenachtergrond te leren kennen en goed te begeleiden naar werk. Om dit probleem op te lossen wil bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam dat er gespecialiseerde casemanagers komen voor vluchtelingen. Zij krijgen straks een caseload van 75 mensen in plaats van de gebruikelijke 350.

Oriëntatie op werk

De oriëntatie op werk moet in de opleiding beginnen. Daarom zijn stages, begeleiding en leerwerkplekken zo belangrijk. Maar het begint met de vraag wat wil ik en wat kan ik:

'Ze moeten zicht hebben op hun toekomst. Die blik moet je misschien twintig keer bijstellen, maar ze moeten een ideaal hebben en dat gaan we proberen te halen. Wat dan het hoogst haalbare is, daarmee gaan we aan de gang.'

Alle vluchtelingen in Amsterdam starten na hun vestiging met een Taal- en Oriëntatieprogramma van de gemeente. Deelnemers aan dit TOV-traject krijgen professionele begeleiding bij het nadenken over hun toekomst in Nederland: wat wil ik, wat kan ik, wat heb ik hiervoor nodig, is dit realistisch? Daarnaast bieden professionele trajectbegeleiders en docenten hun Nederlandse taallessen, Nederlandse kernwaarden en een oriëntatie op de gemeente en op de inburgeringsscholen.

Aansluiting bij de behoefte op de arbeidsmarkt

De gesprekspartners geven unaniem aan dat de opleidingen veel beter zouden moeten aansluiten bij de behoefte op de arbeidsmarkt. Een geïnterviewde bestrijdt dat er op de huidige arbeidsmarkt onvoldoende kansen zouden zijn voor mensen met een vluchtelingenachtergrond.

'Er zijn in de regio Amsterdam grote tekorten aan werknemers met specifieke kennis en vaardigheden. De regio komt 800 loodgieters te kort, timmerlieden, installatiemonteurs en nog veel meer. Je moet mensen opleiden naar arbeidsmarktrelevante branches, en als je dat doet, dan heb je ruim voldoende mogelijkheden.'

4 *Van opleiding naar arbeidsmarkt: jonge nieuwkomers aan het woord*

In dit hoofdstuk laten we de jonge immigranten zelf aan het woord. De bevroegde jongeren zijn tussen de 13 en 29 jaar. Met jongeren in de schoolgaande leeftijd van 12 tot 18 jaar hebben we twee groepsgesprekken gevoerd. Deze jongeren zaten in de eerste opvangscholen. In de twee groepsgesprekken komt de grote diversiteit onder de leerlingen naar voren. De leerlingen verschillen vooral in leeftijd: de jongste leerling was 13 jaar en de oudste 18 jaar. De meeste leerlingen komen uit Syrië en een paar uit Irak, Iran, Ghana en de Palestijnse gebieden. Daarnaast hebben we vijf jongeren individueel gesproken die hun opleiding hebben afgerond en recent de stap naar de arbeidsmarkt hebben gemaakt. Deze jongeren zijn allen hoog opgeleid (hbo- of wo-niveau), met uitzondering van één jongere die een mbo-opleiding heeft gedaan. Uit de gesprekken blijkt dat deze jongeren een lange weg moesten gaan om uiteindelijk dit doel te bereiken. In dit hoofdstuk bespreken we per thema de onderzoeksresultaten van zowel de groepsgesprekken als van de vijf individuele interviews.

4.1 *Instromen in onderwijs*

De leerlingen vinden het eerste opvangonderwijs over het algemeen leuk en goed te volgen. Het voordeel van het eerste opvangonderwijs vinden zij de omgang met zeer verschillende leerlingen met een andere nationaliteit. Als we de leerlingen bevragen op de lesmethoden, dan zeggen zij dat die grotendeels overeenkomen met lesmethoden die zij in het land van herkomst ook kennen. In Syrië kregen zij, net als in Nederland, een mix van frontaal en groepsonderwijs aangeboden. De leerlingen geven wel aan dat zij, bijvoorbeeld in Syrië, minder ict-gestuurd onderwijs kregen dan in Nederland. In Nederland lijkt het gebruik van een laptop of een iPad in de klas meer gangbaar. Voor de leerlingen in het eerste opvangonderwijs is het leren van de Nederlandse taal, zeker in het begin, het grootste struikelblok:

‘Je begrijpt niks. Je snapt niks, je kan met je docent niet praten, ik spreek ook niet zo goed Engels. Ik kon ook niet met wie naast me zit praten. De taal leren ging best snel. In het begin is dus best moeilijk dat je niet de taal spreekt.’
(jongen, 16 jaar uit Syrië)

De leerlingen in het eerste opvangonderwijs geven aan dat het gemakkelijker is wanneer er al een basis van de Engelse taal aanwezig is; dat blijkt echter lang niet bij alle leerlingen het geval te zijn.

Niveau eerste opvangonderwijs lager dan onderwijs in het thuisland

We hebben de jongeren ook gevraagd naar de aansluiting van het schoolniveau op dat van het land van herkomst. Jonge nieuwkomers vinden over het algemeen dat het niveau van het eerste opvangonderwijs lager is dan het schoolniveau in het land van herkomst. Een meisje uit Turkije zegt hierover:

‘Hier beginnen we lager. We beginnen weer bij de stof voor kleine kinderen.’

Een meisje uit Marokko deelt dit:

‘We zijn nu weer op nul begonnen. Het gaat nu minder snel.’

Beperkte keuze

Uit de groepsgesprekken blijkt ook dat de keuze voor een opleiding vrij beperkt is. Een jongen uit Ghana wilde graag een opleiding met ict doen, maar kwam terecht op vmbo-techniek. Veel leerlingen geven aan dat zij voor de richting zorg en welzijn hebben gekozen omdat zij geen opleiding voor

horeca of techniek wilden volgen. Volgens hen hadden zij die drie keuzemogelijkheden. Een 25-jarige vrouw uit Irak geeft aan dat zij destijds alleen kon kiezen voor een mbo-opleiding tandtechniek. Aanvankelijk werd zij op een lager niveau ingedeeld dan ze volgens eigen zeggen aankon:

'Toen zeiden ze 'je kan niks anders dan niveau 2. Je taal is niet goed.' Ik zei 'oké, maar ik ga bewijzen dat ik het wel kan.' Ja, maar je krijgt papieren van niveau 2.' Toen heb ik met ze afgesproken dat ik examen op niveau 4 ga doen. Want ik wilde ze laten zien dat ik het wel kan. Dus toen heb ik examens op niveau 4 gedaan en gehaald.'

Deze vrouw doet nu de hbo-opleiding tandprothetiek.

Nederlands schoolsysteem moeilijk te begrijpen

Het Nederlandse onderwijssysteem is voor jonge nieuwkomers in het begin moeilijk te doorgronden. De leerlingen geven aan dat zij zelf hebben moeten uitvinden hoe de verschillende schoolniveaus in elkaar steken. Zij vonden het in het begin - en nu nog steeds - ingewikkeld te begrijpen hoe je bijvoorbeeld kunt overstappen van vmbo naar havo en vervolgens naar hbo, of via mbo naar hbo.

Een jongere die op zijn 17^e naar Nederland kwam, wilde graag havo of vwo doen, omdat hij dacht dat dit beter zou aansluiten bij zijn opleiding in Iran. Omdat hij geen diploma had behaald in Iran, moest hij automatisch naar mbo-niveau. Bij toeval stuitte hij op de mogelijkheid volwasseneneducatie te doen toen hij 18 werd.

'Op een gegeven moment had ik het wel geaccepteerd om niveau 2 te doen op het mbo. (...) toen moesten we gaan verhuizen naar Amstelveen. En toen kwam ik heel toevallig in contact met een andere inwoner op onze nieuwe AZC. Zij had het over een andere optie, dat je gewoon naar volwasseneneducatie kan gaan en daar havo of vwo gaat volgen. Dus via deze weg ben ik in contact gekomen met het hele havo-vwo stelsel. Daarvoor wist ik er helemaal niks van.'

(man, 29 jaar, Iran)

4.2 De voorbereiding op een vervolgopleiding

We hebben de jongeren ook gevraagd hoe zij zich voorbereiden op de stap naar het reguliere onderwijs en hoe zij aan de juiste informatie komen over mogelijke vervolgopleidingen. Sommige leerlingen bezoeken open dagen om zich te informeren over de theoretische leerweg van het vmbo. Andere leerlingen gebruiken vooral het internet om zich te oriënteren op een vervolgopleiding; zij bezoeken de websites van scholen. Leerlingen in het eerste opvangonderwijs vragen vaak informatie aan hun docenten over vervolgopleidingen, al krijgen ze daar zeer uiteenlopende antwoorden op. De begeleidende mentor of de studieloopbaanbegeleider van de school geeft over het algemeen goede informatie. Deze helpt, aldus de jongeren, met inschrijven, geeft tips over wat je kunt verwachten en geeft veel informatie. Een meisje uit Marokko noemt als voorbeeld: *'Ik dacht dat ik bij kraamzorg niet schoon hoefde te maken. Mijn mentor heeft verteld dat dat wel moet.'*

Peercoach

De leerlingen die we spraken, geven aan behoefte te hebben aan een peercoach die hen op dit vlak zou kunnen ondersteunen. De leerlingen hebben een voorkeur voor een peercoach die iets ouder is dan zijzelf, maar wel van hun generatie, bijvoorbeeld iemand die net studeert. Deze zou in staat zijn hen te begeleiden met alledaagse kwesties, zoals het zoeken naar een vervolgopleiding en het regelen van studiefinanciering:

'Als je Nederlands spreekt, wordt alles makkelijker. Eigenlijk wil ik dus extra Nederlands. Dan kom ik sneller door de opleiding', zo zegt een meisje uit Marokko. Ook informele taalondersteuning zou de jonge nieuwkomers aanspreken. 'Iemand die vluchtelingen persoonlijk helpt met de taal. Bijvoorbeeld een taalcoach. Zodat je ook thuis taal kan leren, en vooral praten.'

(vrouw, 25 jaar, Tibet).

Meer keuzebegeleiding

Sommige jongeren stellen ook voor vanuit een opvangcentrum een specifieke persoon aan een nieuwkomer toe te wijzen. Deze begeleider zou met een aantal studenten een gesprek kunnen voeren over hun (school)loopbaan.

'Dat motiveert dan ook een persoon. Dan maak je ook bepaalde afspraken, en dan ga je weer terugkijken van wat heb ik daarvan bereikt. En dan voelt diegene ook weer van ja, ik word hierin geholpen. Want je weet eigenlijk weinig, je krijgt ook niet echt informatie, want je mag niet werken, je mag dit niet, je mag dat niet. Je mag zoveel niet, dat je er al vanuit gaat van dat mag ook niet en dat mag ook niet, terwijl dat eigenlijk misschien niet het geval is.'

(vrouw, 23 jaar, Armenië)

4.3 Het beroepsbeeld

Ook hebben we met leerlingen gesproken over hun toekomstige beroepsbeeld. Opvallend is dat bijna alle leerlingen uit het eerste opvangonderwijs al een duidelijk beroepsbeeld hebben. Sommigen van hen weten zelfs al wat in Nederland nodig is om later daadwerkelijk dit beroep te kunnen uitoefenen.

Een paar leerlingen willen apotheker, arts of sportleraar worden. Een leerling heeft al een keuze gemaakt voor de vervolgopleiding Interactive Media Design en zegt:

'Ik wil iets met graphic design, en ik heb dit vak gevonden als hbo-opleiding in Den Haag.' (meisje, 18 jaar, Palestijnse gebieden)

De toekomst is ver weg

Een Iraakes meisje zegt eerst vmbo-t te willen doen, dan havo en vervolgens naar het hbo te willen. Van de leerlingen die nu vmbo zorg en welzijn volgen, willen er relatief veel verpleegster worden of kraamzorg gaan doen. Andere jongeren vinden het echter nog lastig om zo vooruit te denken:

'Ik denk wel na over mijn diploma, maar de toekomst is nog ver weg', zo zegt een meisje.
(Turkije, 18 jaar)

Sommige jongeren zien Nederland niet als eindstop, maar willen door naar een ander land om verder te studeren of werken.

'Ik wil hier studeren en dan naar China. Mijn oom heeft daar een eigen bedrijf met kleding.'
(jongen, 17 jaar, Syrië)

Bijgestelde verwachtingen

Uit de gesprekken blijkt dat soms de ambities van de jonge nieuwkomers door de taal en andere grote aanpassingen ietwat bijgesteld zijn. Een Turks meisje had eigenlijk graag dokter willen worden. *'Maar het is nu wel moeilijk om dokter te worden'*, merkt ze op, *'zeker door de taal.'* Een jongen uit Turkije zegt dat hij graag sportleraar wil worden. Hij zegt ook dat het duidelijk voor hem is welk pad hij daarvoor moet volgen. Uit de gesprekken blijkt duidelijk dat we te maken hebben met ambitieuze leerlingen die graag verder willen leren.

4.4 De vervolgopleiding

Als we kijken hoe de bevraagde jongeren het proces van keuze voor een vervolgopleiding hebben doorlopen, dan blijkt dit nogal te verschillen. Er zijn organisaties die begeleiding en financiële ondersteuning bieden voor een vervolgopleiding of jongeren begeleiden bij het testen van zelfkennis, IQ en competenties. Dit proces is bedoeld om te kijken welke vervolgopleiding het beste bij de jongere aansluit en bevordert het keuzeproces voor de vervolgopleiding. Met de jongeren spraken we ook over knelpunten tijdens de vervolgopleiding en stages. Het grootste knelpunt ligt op het vlak van de taal en communicatie, vooral bij de stage:

'Voor mij was het echt dag en nacht vertalen. Ik had geen persoonlijk begeleider of coach, naja, ik moest alles opnemen, met mijn mobiel. Alle bijeenkomsten, alles. En dan ga ik er thuis naar luisteren, en alles vertalen, mijn zusjes vragen want die waren wel goed in de taal, die hebben mij ook heel veel geholpen.'
(vrouw, 25 jaar, Irak).

Problemen met financiering van de vervolgopleiding

Het blijkt dat financiële zorgen deze jongeren relatief vaak belemmeren in het succesvol afronden van hun opleiding. Eén van de geïnterviewden geeft aan dat zij veel moeite had om een behoefte aan (financiële) ondersteuning kenbaar te maken. Tijdens de vervolgopleiding is deze vrouw bij *Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF* terechtgekomen. Het UAF ondersteunt en begeleidt hoger opgeleide vluchtelingen.

'Ze hebben mij met alles geholpen eigenlijk', geeft een vrouw uit Armenië aan.

Geen rustige studeerruimte

Verder blijkt dat de thuissituatie van jongeren die korter dan vijf jaar in Nederland wonen soms verre van ideaal is om goed te kunnen studeren. Zo wonen zij soms nog steeds met vier personen op een kamer in een AZC. Deze jongeren hebben soms behoefte aan een aparte studieruimte in een AZC of ander opvangcentrum.

Begeleiding tijdens de vervolgopleiding

We hebben de jongeren ook bevraagd over de begeleiding die zij kregen tijdens de vervolgopleiding. De begeleiding blijkt niet voor alle jonge nieuwkomers goed te verlopen. Zo vroeg een jongere vanwege de taal extra examentijd aan zijn studieadviseur, *'(...) want als je korter dan zes jaar in Nederland verblijft dan heb je daar recht op.'* De studieadviseur vond niet dat de jongere dit nodig had en ging niet akkoord.

Uitval voorkomen

Goede begeleiding van jonge nieuwkomers tijdens de vervolgopleiding is ook belangrijk om uitval te voorkomen. Eén vrouw deed de verzorgende richting van het mbo en raakte tijdens haar stage gedemotiveerd. Zij zegt dat goede begeleiding dit wel had kunnen voorkomen:

'Nu dat ik denk, eigenlijk hadden ze meer moeten vragen van waarom ja, waarom ineens, want al die cijfers waren gewoon goed. En zij hadden ietsje meer moeten motiveren om niet te gaan stoppen, want ik had bijna één jaar al verspild.'
(vrouw, 25 jaar, Tibet).

Stages

De jongeren hebben veel stages gelopen, omdat zij zowel mbo- als hbo-niveau hebben doorlopen. Bij deze opleidingen zijn stages vaak een verplicht onderdeel van het curriculum. Het vinden van een passende stage bij de vervolgopleiding blijkt echter niet altijd makkelijk te zijn. Soms spraken de jongeren nog niet vloeiend Nederlands tijdens hun stage, waardoor zij sociaal geïsoleerd raakten van hun collega's. Een van de jongeren geeft aan dat zij veel verschillende, korte stages heeft doorlopen, omdat zij zich niet zo snel ergens thuis voelde:

'Ik moet ook werken waar ik me thuis voel, waar ik lekker kan werken, op mijn gemak. En dat is ook een beetje lastig.'

4.5 De stap naar de arbeidsmarkt

Informatie over de aansluiting op de arbeidsmarkt leveren vooral de vijf iets oudere jongeren die we gesproken hebben (de jongeren uit de groeps gesprekken zijn immers nog niet zo ver). Werk vinden blijkt niet altijd makkelijk te zijn, en werk vinden op het eigen niveau is al helemaal geen eenvoudige opgave.

Motivatie

Uit de interviews blijkt dat het de jongeren niet aan motivatie ontbreekt om zich te ontwikkelen. Zo vertelt een 25-jarige vrouw uit Irak:

'Ik ben nu bezig met de opleiding tandprothetiek; dat is een hbo. Ik ga op zaterdag naar school. Ik werk vijf dagen in de week, zaterdag naar school, en op zondag zit ik te oefenen in de praktijk. Dus ja, ik werk echt constant. Zeven dagen in de week.'

Ook de Armeense heeft hard gewerkt om te komen waar ze nu is. Ze vertelt dat ze binnen zes maanden Nederlands leerde, doorstroomde naar vmbo-t, binnen een jaar doorging naar een tweejarige havo-opleiding binnen het volwassenenonderwijs om vervolgens in vier jaar een hbo-diploma te halen. Al die tijd heeft ze extra ingezet op taalbeheersing door bijlessen, cursussen en hulp van kennissen.

Begeleiding bij het zoeken naar werk

Voor de hoger opgeleide respondenten hebben veel hulp gehad bij het zoeken naar werk. Naast het netwerk met potentiële werkgevers dat het UAF biedt, heeft een van onze respondenten ook sollicitatietrainingen en cursussen gevolgd. De 25-jarige vrouw uit Irak is na wat omzwervingen in haar huidige baan terechtgekomen. Wel had ze tijdens haar opleiding moeite met het vinden van stages, wat mede kwam doordat ze vaak verhuisd is naar een ander AZC. De 29-jarige man uit Iran geeft wel nog een tip voor het zoeken naar werk: Neem een bijbaan.

'Want dan leer je ook gewoon het meest. Dan kan je gewoon geld verdienen, je wordt ook zelfstandiger, zelfverzekerder, heb je een beter cv, ook wat sociaal niveau betreft zit je dan beter, dan leer je doorgaans veel op je bijbaantje.'

Aansluiting tussen opleiding en werk

Twee van de vijf respondenten vonden werk dat aansluit op hun opleiding. Eén vrouw, die in een kledingwinkel werkt, geeft aan dat dit een bijbaan is; na haar studie kan ze daar echter aan de slag met een fulltime contract en een mogelijkheid om door te groeien tot assistent filiaalmanager. Gezien haar opleiding tot HR-medewerker is ze daar niet ontevreden over:

'Het sluit wel een beetje aan bij mijn opleiding. Een HR-medewerker is continu bezig met personeel en organisatie, bezig met vacatures plaatsen, sollicitatiegesprekken et cetera. Bij mijn nieuwe functie (...) ga ik daar ook mee te maken krijgen.'

Eén respondent heeft mbo 3 gehaald en mbo 4 gedaan, maar net niet gehaald. Ze zoekt wel naar werk op haar niveau, maar overal wordt gevraagd om een aantal jaren werkervaring of een goede beheersing van de Nederlandse taal. Zelf vindt ze dat die nog ontoereikend is. Ze werkt nu in een Aziatische supermarkt en dat vindt ze prima:

'Ik vind het niet erg dat mijn werk niet aansluit op mijn studie, ik weet dat ik niet veel kan, dus ik ben blij met wat ik heb.'

Van opleiding naar werk: wensen en behoeften

De geïnterviewden hameren erop dat de begeleiding naar werk zo vroeg mogelijk moet beginnen. De leerlingen moeten al vroeg nadenken over wat zij willen en welke richting ze op willen:

'Ze het gevoel geven dat ze daar ook de gelegenheid voor hebben, en dat ze dat ook gewoon kunnen doen.'

Ook de 29-jarige man uit Iran hamert op goede begeleiding vanaf het begin.

'Het liefst zo dicht bij de persoon zelf, echt intensieve begeleiding. Alleen klassikaal en met brochures, dan mis je gewoon heel veel dingen, denk ik.'

Hij geeft ook aan hoezeer sollicitatietrainingen hem geholpen hebben en hij zou graag zien dat anderen dat ook krijgen.

'Op die manier kom je beter beslagen ten ijs wanneer je de arbeidsmarkt betreedt.'

De 25-jarige vrouw uit Irak vindt een persoonlijke begeleider niet nodig, maar informatiebijeenkomsten houden op bijvoorbeeld het AZC lijkt haar verstandig. Ook zij denkt dat een brochure niet voldoende is. De vrouw uit Tibet benadrukt het nut van een taalcoach. De Armeense vrouw sluit zich daarbij aan:

'De taal is het allerbelangrijkst.'

5 *Conclusies en aanbevelingen*

In dit onderzoek hebben we geprobeerd de positie van statushoudende vluchtelingen, alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) en jonge niet-westerse nieuwkomers in de leeftijd van 13 t/m 23 jaar in beeld te brengen. We hebben dit gedaan specifiek met betrekking tot hun plaats op de arbeidsmarkt, scholing en de toeleiding naar werk. Een belangrijke uitkomst is dat er weinig onderzoek is gedaan naar deze thema's en dat ook een onderscheid tussen de door ons gehanteerde groepen niet of nauwelijks aanwezig is. De leeftijdscategorie waarin wij geïnteresseerd zijn, is evenmin expliciet onderzocht. Dit onderzoek geeft dus slechts een eerste aanzet. Hieronder geven wij de belangrijkste conclusies en aanbevelingen weer.

1. Benut onbenut talent

De jongeren die in Nederland terechtkomen op de eerste opvangscholen krijgen met verscheidene problemen te maken. Daarvan is taalbeheersing het meest genoemde en het meest concrete. Door een onvoldoende beheersing van het Nederlands lijken deze leerlingen vaak in het vervolgonderwijs onder hun niveau terecht te komen. Ook uit de gesprekken met de jongeren die een diploma op hbo- of wo-niveau hebben gehaald, komt naar voren dat zij vaak een lange route door het onderwijssysteem hebben doorlopen. Sommige professionals spreken van 'onbenut talent'.

2. Taalbeheersing is een doorlopend proces

Het leren en verbeteren van de Nederlandse taal is een doorlopend proces dat ook na het eerste opvangonderwijs nog aandacht en begeleiding vereist. De jongeren geven aan dat je het echt zelf moet doen en er continu mee bezig moet zijn. Alleen het eerste opvangonderwijs doorlopen is niet voldoende voor een redelijke taalbeheersing. ROC's en hbo-scholen spelen daar soms op in met extra taalonderwijs, wat de jongeren zeer waarderen. Ook blijkt er behoefte te bestaan aan informele taalbegeleiding, bijvoorbeeld door een taalcoach aan huis of in het AZC. Eerder met taal beginnen, meer begeleiding, taalcoaches inzetten, extra taalondersteuning, bijlessen en peers die helpen met bijvoorbeeld huiswerk nakijken, zijn de tips van de jongeren zelf.

3. Beroepsoriëntatie

De beroepsoriëntatie moet vroeg beginnen in het onderwijs, maar wel vanuit de vraag 'wat wil ik en wat kan ik'. Daarna komt pas de vraag 'wat is mogelijk?' Door te snel naar de mogelijkheden te kijken, worden wegen afgesneden en talenten niet onderkend. De 18-plus jongeren die geen opleiding meer volgen zijn hierdoor aangewezen op de gemeente. Zo is de gemeente Amsterdam onlangs gestart met een Taal- en Oriëntatieprogramma, het TOV-traject. Deelnemers aan dit traject krijgen professionele begeleiding bij het nadenken over hun toekomst in Nederland aan de hand van de vragen: 'Wat wil ik, wat kan ik, wat heb ik hiervoor nodig, is dit realistisch?'

4. Informatievoorziening

De informatievoorziening over vervolgopleidingen moet beter, al weet een deel van de jongeren veel zelf te vinden over onderwijsloopbaanmogelijkheden met behulp van het internet of hun sociaal netwerk (bijvoorbeeld via familie die hier al langere tijd woont). Vooral de informatievoorziening over het Nederlandse onderwijssysteem en wat de mogelijkheden zijn voor nieuwkomers dient te worden verbeterd. Nu lijkt het er soms op dat nieuwkomers allemaal hetzelfde pad in het onderwijs moeten volgen.

5. Begeleiding

De jongeren hebben door hun taalachterstand ook goede begeleiding tijdens de vervolgopleiding nodig, en soms kan extra ondersteuning (bijvoorbeeld meer examentijd) uitkomst bieden. Het onderwijs biedt jongeren wel begeleiding in het keuzeprocess voor een vervolgopleiding, maar dat is niet altijd voldoende. De jongeren zelf geven aan ook behoefte te hebben aan een peercoach, iemand die iets ouder is dan zichzelf, maar wel van hun generatie. Iemand die kan helpen met het kiezen van een vervolgopleiding, maar ook met alledaagse kwesties en het regelen van studiefinanciering.

6. Netwerken

Voor de hoogopgeleide nieuwkomers die hun opleidingen succesvol hebben doorlopen, lijkt het vinden van werk vinden niet veel moeilijker dan voor jongeren die hier geboren zijn en het gehele schoolstelsel hebben gevolgd. Het ontbreekt hun echter vaak aan een breed sociaal netwerk in Nederland, waardoor de kans om een passende baan te vinden kleiner is. Ook geven ze aan dat het helpt om praktijkervaring op te doen, via stages, leerwerkplekken of bijbanen. De vorm maakt niet eens zoveel uit, het is belangrijker dat de jongeren meedoen op de arbeidsmarkt.

7. Grote verschillen tussen de leerlingen

In dit onderzoek is duidelijk geworden dat er grote verschillen zijn tussen de jongeren. Voor veel van de jongeren uit Eritrea geldt dat ze weinig onderwijs hebben gehad in het land van herkomst. Dit maakt het moeilijk om deze jongeren een goede start te laten maken in het Nederlandse onderwijssysteem. De jongeren uit Syrië hebben in het land van herkomst wel middelbaar onderwijs gevolgd en beheersen ook redelijk vaak het Engels. Zij kunnen in Nederland veel beter meekomen op een school voor eerste opvangonderwijs en ook makkelijker de overstap maken naar het reguliere onderwijs. Scholen moeten omgaan met de grote niveauverschillen, bijvoorbeeld door aparte klassen, meer maatwerk en meer begeleiding. In de praktijk blijkt dat - mede door geldgebrek - vaak niet te realiseren.

8. Doorlopende lijn van 18- naar 18+

Voor de groep jongeren die na hun 18^e jaar zonder familie in Nederland zijn, stoppen de voogdij, de opvang en de huisvesting. Ook komt een deel van deze jongeren als ze 18 jaar worden zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt. Het Nidos is per januari 2016 begonnen met een nieuw opvangmodel om de problematiek van 18+ jongeren zonder familie aan te pakken. Dit houdt in dat amv's met een status als ze 18 jaar worden op één plek blijven en niet door Nederland worden verplaatst. Zo kunnen ze wennen aan één woonplaats en één school, en daar sociale contacten opbouwen. Met de gemeenten kan dan een doorlopende lijn worden ingericht van ondersteuning voor 18- naar 18+ en daarmee naar werk.

9. Aansluiting school - arbeidsmarkt

Gemeenten experimenteren met baancreatie, het opzetten van leerwerkplekken et cetera. Het is van belang de opleidingen goed te laten aansluiten bij de mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Gemeenten en onderwijs hebben hierin een gezamenlijke taak. Gemeenten geven aan dat het werk er wel is, maar dat de passende vooropleiding vaak ontbreekt om tot een goede match te komen. Sommige ROC's zijn al heel actief in het benaderen van werkgevers voor stageplekken of leerwerkplekken. Voor een succesvolle match is het belangrijk dat het onderwijs nog meer aansluit bij de behoefte van werkgevers.

10. Integraal maatwerk

Gemeenten moeten verder kijken dan alleen huisvesting en vluchtelingen ondersteunen met integraal maatwerk. De integrale aanpak zou gericht moeten zijn op het snel aanbieden van geschikte woonruimte in combinatie met activering en scholing, voor zowel laag-, midden- als hoogopgeleiden, waardoor de jongeren zich beter kunnen voorbereiden op werk en participatie.

11. Verschillen tussen gemeenten

Met de Participatiewet zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingen. Sommige gemeenten zijn hierin heel actief, anderen richten zich nog vooral op huisvesting. De jongeren merken in de praktijk dat de ene gemeente een bepaalde opleiding wel vergoedt en een andere gemeente niet. Het verschilt per gemeente wat er wel en niet wordt betaald. Dit is een gevolg van het decentraal beleid.

12. Wat levert het op?

De urgentie van het probleem van doorstroom naar de arbeidsmarkt is groot. In 2015 en 2016 hebben veel vluchtelingen een (tijdelijke) verblijfstatus gekregen. Dit maakt een integrale aanpak van gemeenten nodig, maar vraagt ook om een helder beleidskader met duidelijke doelen en bijbehorende criteria. Gemeenten moeten zichzelf ook de vraag stellen wanneer ze het goed hebben gedaan. Wat is een wenselijk percentage vluchtelingen dat uiteindelijk een baan vindt? Zijn de cliënttevredenheid over de trajecten en de tevredenheid onder de klantmanagers goed? Dit zijn belangrijke indicatoren voor een effectieve aanpak.

13. Behoefte aan longitudinaal onderzoek naar deze jongeren

Verschillende van onze gesprekpartners wijzen erop dat er behoefte is aan longitudinaal onderzoek: Hoe vergaat het deze jongeren na vijf of tien jaar, hoe is dan hun positie op de arbeidsmarkt en hoe verloopt hun verdere leven? In Nederland wordt hier geen onderzoek naar gedaan. Ook weten we bijvoorbeeld niet of oud-leerlingen van het eerste opvangonderwijs na twee jaar nog onderwijs volgen op het niveau waarnaar de leerlingen zijn doorgestroomd. Zodra leerlingen zijn doorgestroomd, zijn ze niet meer als voormalig leerling van het eerste opvangonderwijs of als nieuwkomer gelabeld. Dat maakt het onmogelijk ze als groep te volgen.

14. De ontbrekende schakel: luister naar de jongeren zelf

In het beperkte onderzoek dat naar jonge vluchtelingen is gedaan, is geen plaats voor de jongeren zelf. We weten eigenlijk niet hoe zij de weg door het Nederlandse onderwijs en de instroom op de arbeidsmarkt ervaren. Dit onderzoek geeft hiertoe een voorzichtige aanzet. Het laat bijvoorbeeld zien dat jongeren vaak helemaal niet weten dat er na hun 18^e nog wegen openstaan (via volwassenenonderwijs) of dat er ook andere opleidingen zijn dan het mbo. Ook geven de jongeren aan dat ze bij het betreden van de arbeidsmarkt vooral behoefte hebben aan een netwerk. Zo'n netwerk is niet in korte tijd te creëren, maar gemeenten en onderwijsinstellingen kunnen hun oplossingsrichtingen daar wel op sturen (bijvoorbeeld door maatjes of leerwerkplekken).

6 Referenties

CBS (2015). *Jaarrapport Integratie 2015*. Den Haag: CBS.

CBS (2016, 10 februari). *CBS: Syrische immigranten wonen vaak in gezin*. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/asielzoekers/publicaties/artikelen/archief/2016/syrische-immigranten-wonen-vaak-in-gezin-2016.htm>

CBS Statline (2016). *Asielverzoeken; nationaliteit, geslacht en leeftijd*. Geraadpleegd: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81478NED&D1=a&D2=a&D3=0-2&D4=0-1,10,15-16,37,I&D5=118,135-138,140-142,144-146,148-150,152-153&HDR=T,G4&STB=G1,G2,G3&VW=T>

COA Centraal Orgaan opvang asielzoekers (2016). *Cijfers*. Geraadpleegd: <https://www.coa.nl/nl/over-coa/cijfers>

EUROSTAT (2016, 17 februari). *First instance decisions on applications by citizenship, age and sex*. Annual aggregated data [rounded]. Geraadpleegd: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Hasselt, M. van. & Kruyf, D. de. (2009). *Doorstroom ISK-VO. Inspirerende voorbeelden uit de praktijk*. Plaats: CED-groep.

IND Business Information Centre [BIC] (2016). *Asylum Trends. Monthly Report on Asylum Applications in The Netherlands and Europe*. January 2016. Den Haag: Ministry of Security and Justice Immigration and Naturalisation Service (IND).

Kempen, E.J. van. (2015, 20 oktober). *Taakstelling huisvesting vergunninghouders, eerste halfjaar 2016 en tweede halfjaar 2016*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directoraat-Generaal Wonen en Bouwen.

Schoolsysteem laat talent onbenut. (2015, 29 september). Verkregen op 8 oktober, 2015, van <http://www.kis.nl/artikel/schoolsysteem-laait-talent-onbenut>.

Sillevis Smitt, T. (red.). (2014). *Vluchtelingenwerk IntegratieBarometer 2014. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland.

Verbeyst, L. (2011). *Wat na OKAN? Een kwalitatief onderzoek naar de doorstroming van ex-onthaalklassers naar het regulier onderwijs en de rol van de vervolgschoolcoach hierbij*. Universiteit van Gent. (Masterscriptie.)

VluchtelingenWerk Nederland (2015, 14 juli). *Vluchtelingen in getallen 2015*.

Wat belemmert vluchtelingen om te starten met een studie? (2015, 11 november). Verkregen op 17 november, 2015, van <http://www.kis.nl/artikel/wat-belemmert-vluchtelingen-om-te-starten-met-een-studie>.

Bijlage Overzicht van geïnterviewden

Naam	Organisatie
Hans Rutten	Gemeente Maastricht
Samira Aboutaleb	Entreeopleiding ROC Mondriaan Den Haag
Jan Murk	NIDOS
Klaas Schaak	Jade Zorggroep (eerste opvangonderwijs)
Jan Korving	Johan de Wit Den Haag (eerste opvangonderwijs)
Ronald de Jong	Prisma College Amersfoort (eerste opvangonderwijs)
Fatima Aouden	ROC van Amsterdam
Paul Hoornweg	Gemeente Amsterdam
Eric van den Bergh	UAF
Ingrid van den Elsen	VluchtelingenWerk Nederland

Colofon

Opdrachtgever	Movisie
Auteurs	Dr. M.M.J. Stavenuiter Drs. E. Smits van Waesberghe Ir. E.P.L.G. Noordhuizen S.E. Oostrik MA.
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-742-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Arbeidsparticipatie is belangrijk voor alle jongeren in Nederland. Maar het is zeker belangrijk voor mensen met een niet-westerse achtergrond die willen integreren in de Nederlandse samenleving. Er is al relatief veel aandacht voor de positie van jongeren met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt. Er is onder meer onderzoek gedaan naar voortijdig schoolverlaten, knelpunten bij het vinden van een stageplaats en discriminatie op de arbeidsmarkt. Er is echter veel minder bekend over de arbeidsmarktpositie van jonge migranten die recent (minder dan vijf jaar geleden) naar Nederland zijn gekomen. Hoe verloopt voor hen de doorstroom binnen het onderwijs? Hoe gaat de overstap van het onderwijs naar de arbeidsmarkt en hoe is hun positie op de arbeidsmarkt dan? Voor het project K!X Works geven we antwoord op bovenstaande vragen. Want dit project helpt deze jongeren bij hun weg naar een opleiding, stage of baan en wil bij de uitvoering gericht aansluiten bij hun behoeften. We spraken met professionals die met de jongeren werken en vroegen het de jongeren zelf.

